

Όσα έλεγε τότε ο διευθυντής του *Οικονομικού Ταχυδρόμου* αντιπροσωπεύουν τις μετέπειτα εξελίξεις και διαμόρφωσαν τη σημερινή πραγματικότητα καθώς έχουν επιβεβαιωθεί πλήρως. Αρχικώς, περιγράφει τους τεκτονικούς μετασχηματισμούς στο πεδίο του οικονομείν που ελάμβαναν χώρα σε πλανητική κλίμακα: «Η μεταβατική περίοδος που διερχόμαστε προσδιορίζεται από ενεργειακή στενότητα και το υψηλό κόστος της, τον υπερπληθυσμό και το πρόβλημα διατροφής του, την εξάντληση των μη ανανεώσιμων πρώτων υλών και τον κλονισμό της ισορροπίας του περιβάλλοντος. Οι αναζητήσεις της πολεμικής βιομηχανίας και της έρευνας του διαστήματος ώθησαν την τεχνολογία σε προσανατολισμούς και επιτεύξεις που δεν μπορεί να παρακολουθήσει ο ανθρώπινος νους, ακόμη και των ειδικών επιστημόνων».

Επισημαίνει με καίριο τρόπο ότι επαγγελθείσα μετάβαση από την «κοινωνία της χρείας» στη λεγόμενη «κοινωνία της αφθονίας» αποδείχθηκε μία ιδεολογική φενάκη, τόσο στην περίπτωση της ευρωπαϊκής Σοσιαλδημοκρατίας όσο και για τα κράτη του τότε Υπαρκτού Σοσιαλισμού. «Προηγήθηκε η κοινωνία της αφθονίας (σύντομο διάλειμμα της προπολεμικής *Belle Époque*, που διήρκεσε από το 1871 έως το ξέσπασμα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου το 1914) και το κράτος προνοίας, που όταν βρέθηκε μπροστά στην κρίση οδηγήθηκε σε εκρηκτικά επίπεδα πληθωρισμού και ανεργίας, θέτοντας τέρμα στην αξιοπιστία των “συνταγών” του Κέυνς (John Maynard Keynes, 1883-1946) και των κλασικών οικονομικών θεωριών. Είχε προηγηθεί η παρακμή της μαρξιστικής ερμηνείας της κοινωνίας και των αδυναμιών του καπιταλιστικού συστήματος – αλλά η αναγνώριση της διαπιστώσεως αυτής θα αργήσει, αφού ο Μαρξισμός έγινε υποτίθεται κρατικό μοντέλο και εκφράζει το σύστημα που επιβάλλει η μία υπερδύναμη και διέπει έτσι ή αλλιώς κατά τρόπον τυπολατρικό την ονοματολογία στο διεθνές *modus vivendi*, όπως άλλοτε το όνομα της θρησκείας ή του δόγματος στα οποία υποτίθεται ότι πίστευαν λαός και κυβέρνηση».

Καταγράφει τα χαρακτηριστικά των μετασχηματισμών που τότε ελάμβαναν χώρα: «Έτσι έχουμε μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα κατάρρευση της αμέριμνης ισορροπίας των κοινωνιών της αφθονίας και απλοχεριάς και προς την κατεύθυνση των εργαζομένων, την επανάσταση των σκλάβων του Τρίτου Κόσμου, που εκδηλώθηκε κυρίως με τον πολλαπλασιασμό των τιμών της ενέργειας». Ως συνέπεια: «ο πληθωρισμός, η ανεργία και μία γενικότερη κρίση στις παραδοσιακά αναπτυγμένες χώρες – ενώ οι νεόπλουτοι διασπάθιζαν άφρονα τον πλούτο τους, που έξυπνα απομύζησαν τα τέως αφεντικά τα οποία, εν τω μεταξύ, μετά τον αιφνιδιασμό, ανασκουμπώθηκαν και προσαρμόστηκαν γρήγορα στα νέα δεδομένα».

Αυτοί οι ριζικοί μετασχηματισμοί σε πλανητική κλίμακα αναδεικνύουν νικητές και ηττημένους. «Πρωτοπόροι και πάλι οι ΗΠΑ, αλλά κυρίως η Ιαπωνία και οι μιμντές της. Η Ευρώπη, πολύ πίσω, χρειάστηκε να κωθεί βαθιά μέσα στην κοινωνικοοικονομική κρίση και μόλις τώρα να κάνει αβέβαια βήματα εξόδου, χωρίς βεβαιότητα, αφού η μεγάλη ανεργία και η μονοπωλιακή δύναμη των συνδικάτων και τα κεκτημένα δικαιώματά τους συντηρούν την αδράνεια και την αναβολή. Κάπου διάβασα ότι οι Γαπωνέζοι βλέπουν την Ευρώπη ως θεσμοποιημένο σύστημα αντικινήτρων».

Από τη άλλη, οι χώρες που προσαρμόσθηκαν στις αλλαγές απορρόφησαν τους σχετικούς κραδασμούς. «Σήμερα, πολλοί μιλούν για έξοδο από την κρίση. Υπάρχει ραγδαία βελτίωση και μερικές διαπιστώσεις εντυπωσιάζουν. Ο πληθωρισμός έχει σχεδόν μηδενισθεί, οι αναπτυξιακοί ρυθμοί θυμίζουν εποχές που είχαν ξεχασθεί κατά την τελευταία δεκαπενταετία. Ακόμη και η αύξηση της ανεργίας σταμάτησε, ενώ η νέα τεχνολογία ανοίγει νέους δρόμους

στη βιομηχανία και τις υπηρεσίες και τις συνθήκες ζωής των ανθρώπων, οι οποίες γίνονται πολύ ευκολότερες, αλλά μέσα από πολύπλοκες διαδικασίες».

Καταγράφει τα χαρακτηριστικά των μετασχηματισμών στο πεδίο του συντελεστή της παραγωγής: «Η εξοικονόμηση ενέργειας ήταν ραγδαία και ξανάκανε προβληματικές τις οικονομίες των πετρελαιοπαραγωγών, ενώ η μεγάλη ανεργία καθώς και η εμφάνιση των ρομπότ περιόρισαν τις πιέσεις των εργατοϋπαλλήλων και αύξησαν την παραγωγικότητά τους. Το κόστος παραγωγής συρρικνώνεται ραγδαία και η ποσότητα των πρώτων υλών για την παραγωγή διαφόρων αγαθών περιορίζεται θεαματικά. Το ΔΝΤ υπολόγισε ότι από το 1900 μέχρι σήμερα η ανάλωση πρώτων υλών ανά μονάδα βιομηχανικού προϊόντος μειώθηκε κατά 60% (1,25% το χρόνο) και συνεχίζεται (π.χ. μεγέθη και κόστος ηλεκτρονικών υπολογιστών)».

Κορυφαίος αναδεικνύεται στο περιβάλλον αυτό ο ρόλος της Γνώσης: «Έχουμε, έτσι, λιγότερη σπατάλη μη ανανεώσιμων πόρων, εξοικονόμηση ενέργειας, εξοικονόμηση εργατικών χεριών. Το μικρό ξαναγίνεται ελκυστικό και βιώσιμο. Γιγαντιαίες βιομηχανίες πεθαίνουν, όπως οι δεινόσαυροι, και οι μικρομεσαίοι προσαρμόζονται ευκολότερα. *Η Γνώση γίνεται αναμφισβήτητα πλέον η πρώτη δύναμη (συνεπώς και η καλή Παιδεία) και ο ανθρώπινος παράγοντας παίζει αποφασιστικό ρόλο, μόνον όταν λειτουργεί με το μυαλό κυρίως και όχι με τους μύς».*

Οι ωδίνες του νέου είναι εκτεταμένες και προκαλούν αναταράξεις: «Αναζητούνται, έτσι, νέες κοσμοθεωρίες για να εμπνεύσουν τις γενιές που απογοητεύθηκαν από όσα πίστευαν και δεν μπορούν να προσαρμοστούν σε αυτά που ήρθαν. Προς το παρόν, δεν διευκολύνονται οι νέες γενιές σε νέους οραματισμούς. Η χαμένη νεολαία, η φυγή στα ναρκωτικά ή την τρομοκρατία, είναι απόρροια αυτής της μεταβάσεως. Το παλαιό φεύγει και το νέο προσπαθεί να γεννηθεί, προκαλώντας τους φοβερούς πόνους του τοκετού. Ο μέγας Κέυνς επισημαίνει ότι είναι ευκολότερο να υιοθετήσεις κάτι νέο, παρά να εγκαταλείψεις τις παλιές σου συνήθειες».

Κατά συνέπεια, ένας είναι ο δρόμος αντιμετώπισης της κρίσης ο οποίος αποκτά υπαρξιακό χαρακτήρα: «Μέσα σε αυτόν τον περίγυρο οι πιο ευέλικτοι οργανισμοί προσαρμόζονται για να επιβιώσουν και να προχωρήσουν, οι δε ακατατόπιστοι ή δύστοκοι πελαγοδρομούν ή παραιτούνται και αποσύρονται για να πεθάνουν. Στην Ελλάδα, καλούμεθα να προσαρμοσθούμε για να επιβιώσουμε».

Επισημαίνει συναφώς τι σημαίνει προσαρμογή σε αυτήν τη νέα πραγματικότητα: «Τι απαιτεί ο αμείλικτος περίγυρος όπου οι ισχυροί θα επιβιώσουν: πρώτα-πρώτα, σωστή και πλήρη πληροφόρηση, εξοπλισμό με τις αναγκαίες γνώσεις, το χαμηλότερο δυνατό κόστος ώστε να πλεονεκτείς έναντι των κάθε είδους ανταγωνιστών και αλληλεγγύη αντί του αλληλοσπαραγμού. Οι ανταγωνιστές, όχι μόνον γελούν με τις διενέξεις μας και την τάση αυτοκατα-

στροφής μας, αλλά πιθανότατα και τις υποθάλπουν, όπου το μπορούν και στη μεγαλύτερη έκταση που το μπορούν. Ο θάνατός σας, η ζωή μου».

Οι παλιές «συνταγές» δεν αρκούν για την επιβίωση σε ένα πλαίσιο έντονου και διευρυνόμενου ανταγωνισμού: *«Το μέλλον δίνει υποσχέσεις μόνον σε εκείνους που δέχονται το νέο, προσαρμόζονται· γι' αυτό και το εκμεταλλεύονται. Χρειάζονται, συνεπώς, νέοι θεσμοί, νέα νοοτροπία, κίνητρα, αμείλικτος παραμερισμός κάθε αντικινήτρου, συνεργασία. Η παλαιά αντίληψη συνδέεται με την επιχειρηματικότητα και το δαιμόνιο του Έλληνα εμπόρου. Προ πολλού, δεν αρκεί πια αυτό. Χρειάζεται η γνώση και συνεργασία με τον ειδικό. Πώς να χρησιμοποιήσεις τα πλεονεκτήματα της νέας τεχνολογίας χωρίς να συνεργασθείς και να αποδεχθείς την υπόδειξη του ειδικού;»*.

Η κατανόηση και εκμετάλλευση των εξελίξεων στην τεχνολογία είναι εκ των ων ουκ άνευ προϋπόθεση επιβίωσης: *«Κάθε σχετικό πρέπει να το ξέρετε για να την προλάβετε. Παράδειγμα Κινέζων που σπουδάζουν για τα εργοστάσια που θα λειτουργήσουν σε πέντε χρόνια. Μακρόπνοος προγραμματισμός, με πρόβλεψη κόστους και κέρδη ανάλογα προς αυτά των ξένων ανταγωνιστών. Ασταμάτητη προσπάθεια για ανταγωνιστικότητα και άνοδο της παραγωγικότητας»*.

Παρουσιάζει πώς σε αυτό το σκληρό των ραγδαίων αλλαγών μετασχηματίζονται οι σχέσεις μεταξύ κράτους και αγοράς: *«Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει να σταματήσει αυτή η στείρα και δίχως νόημα αντιδικία: κρατική ή ιδιωτική πρωτοβουλία. Ενέργεια και των δύο. Συνεργασία, αντί αντιπαράθεση με τους εργαζομένους. Με ανοικτά χαρτιά το παιχνίδι. Έτσι γίνεται αλλού, έτσι θα έπρεπε να γίνεται και εδώ. Γίνεται; Δυστυχώς όχι.»*